

JALON TERÄKSEN LYHYT HISTORIA

Osmo Palonen

Särkikoski, Tuomo: *Outo malmi – Jalo teräs. Outokummun tie ruostumattomaan teräkseen*. Suomen Tekniikan Historia, STH-julkaisuja nro 10. Outokumpu Oyj ja Tekniikan Historian Seura THS ry, 2005.

Outo malmi – Jalo Teräs on toinen Tuomo Särkikosken kirja Outokummusta. Ensimmäinen, *Tiedon liekki*, kertoi yhtiössä kehitetystä kuparin liekkisulatusmenetelmästä ja laajemmin Outokummusta teknologiaorganisaationa. Ensimmäinen teos julkaistiin liekkisulatuksen kaupallisen käytön 50-vuotisjuhluvuonna 1999 ja se kertoi kokonaan erilaisesta yhtiöstä kuin Outokumpu Oyj on nyt. Aloite Outokummun terästeollisuuden historian kirjoittamiseksi tuli jo samana vuonna, mutta kirjana se ilmestyi syksyllä 2005; kuin parhiksi sovitettuna siihen, että suomalaisen kaivosteollisuuden uranuurtaja ja aikanaan Euroopan parhaan kuparikaivoksen omistaja myi viimeisetkin osat perinteisen kupariyhtiön toiminnasta. Kun yhtiöstä oli tullut vain ruostumattoman teräksen tuottaja ja teknologiaprojektien myyjä, lienee siitäkin syystä ollut paikallaan tarkastella terästehtaan yli nelikymmenvuotista perinnettä ja osoittaa ettei uusi, kupariton Outokumpu ole kokonaan vailla historiaa.

Selailu Outokummun verkkosivujen lehdistötiedotarkistossa varmentaa tapahtuneen. 2000-luvulla valtion ja valtion laitosten edelleen merkittävältä osalta (tammi-

kuussa 2006 49,34 %) omistava yhtiö, myi Suomen toiminnoistaan lähes kaiken muun paitsi Kemi-Tornion integraatin eli Outokumpu Stainless -ryhmän sekä teknologian vienti- ja konsulttiyhtiön. Pois joutivat kupari- ja sinkkiyhtiön perinteitä jatkava Bolidenin puolikas, muokatut kuparituotteet, Pyhäsalmen kaivos ja jalometallikaivokset. Kulunutta ilmaisua käyttäen Outokummun luoja Eero Mäkinen, isänmaallisen tehtävän itselleen määritellyt Suomen kaivosteollisuuden ja Outokummun luoja, saattoi kääntyä haudassaan useamman kerran. Yhtiössä tapahtunutta muutosta kuvaa myös se, että nämä lehdistötiedotteet ovat mainittujen verkkosivujen ainoa suomenkielinen aineisto, yhtiöön ostettua ruotsalaista terästradiotiota ei ole arvostettu edes niillä.

Särkikosken kirja ei siis ole muistokirjoitus menneelle, vaan paremminkin hyväkuntoisen yhtiön 40-vuotishaastattelu, menestystarina lähihistoriasta. Kirjassa on kolme teemaa. Sen pääosan muodostaa yksityiskohtaisen tarkka insinöörihistoria: tekniikan valintojen, tarjolla olleiden vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien sekä niistä koottujen tuotantoprosessien tai osaprosessien kuvaus. Omaksi teemaksi irtoaa jaloterästehtaan perustamiseen liittyvä prosessi, joka katselee tapahtumaa lähinnä yhtiön näkökulmasta. Kolmas kokonaisuus erottuu kirjan päättävästä jaloteräsyhtiöiden yhtymisprosessista, jossa Outokumpu hankki lopulta omistukseensa niin Englannin kuin Ruotsin jaloteräksiset kruununjalokivet Avestan ja Sheffieldin. Jos jaloteräkselle joskus tarvitaan pidempää historiaa, se on siellä. Varsinaisen jaloterästuotannon aloittamista edeltäneistä vaiheista osansa teoksessa saa myös Kemin kromikaivoksen ja sen tuotantoa rikastamaan perustetun Tornion ferrokromitehtaan vaiheet. Tämä onkin hyvin perusteltua, onhan Kemi-Tornion kokonainen integraatti se vahvuus, johon terästuotantoa on rakennettu.

VALSSINPISTON TARKKUUDELLA

Teknillisen osuuden vahvuus on Särkikosken kyky tuottaa ymmärrettävää tekstiä tekniikan yksityiskohdista. Vaikka lukijalla olisi vain jonkinlainen käsitys terästeollisuuden prosesseista, kuten keskimääräisellä TW:n lukijalla voisi olettaa olevan, syntyy tekstistä kokonaiskäsitys siitä, minkälaisia ongelmia outokumpulaiset kokivat valitessaan terästeollisuuden prosesseja. Ymmärtääkseni teksti toteuttaa myös tilaajan toiveen Tornion terästehtaan syntytarinan tallentamisesta riittävän tarkasti. *Outo malmi – Jalo teräs* antaa varmasti riittävän yksityiskohtaista tietoa tekniikan kompleksisuudesta ja tehtyjen valintojen perusteista.

Teräsprosessiin käytetty aika 1960–1976 oli lähes samanmittainen kuin Outokummun kaivoksen kehittyminen oikeaksi yritykseksi. Intrigoinnin ja politikoinnin sijasta uudelle alueelle valmistauduttiin aluksi huolellisella tutkimuksella ja esisuunnittelulla, politiikka tuli esiin vasta loppuvaiheessa. Särkikosken teksti kuljettaa lukijan tämän tapahtumien ketjun läpi määrätietoisesti

aina nuorelle diplomi-insinööri Siltarille tehdystä kysymyksestä ”Tuletko duuniin?” keväällä 1960 tehtaan käynnistymiseen 16 vuotta myöhemmin. Tälle välille mahtuu monia mielenkiintoisia vaihteita, jotka kertovat myös terästeollisuuden kehittymistä koko maailmassa. Ehkä kuvaavaa oli, että ensimmäisen vaiheen konsultit tulivat Britanniaasta, lopullinen teknologiansiirto Saksasta ja tekniikan kannalta edistyneimpänä vaihtoehtona olisi ilmeisesti ollut japanilainen ratkaisu, helpommat yhteydet käänsivät Kruppin edelle.

Teknillisten ratkaisujen esittelyyn liittyy myös mielenkiintoinen osuus, joka kuvaa uuden tuotannonalan ja uuden tekniikan asemaa Outokummussa. Avaus uudelle alueelle oli yhtiön johdon mielestä tarpeellinen ehkä välttämätönkin, koska ainakin Outokummun hyvin tuottavan kupariesiintymän tiedettiin ehtyvän. Tästä huolimatta uusi alue ei ollut 1960-luvulla priorisoitu ensimmäiseksi: aikaa ruostumattoman teräksen tuotannon kypsyttelyyn kului ja monet muut investoinnit menivät hankkeen ohi. Myös suunnittelijoiden aika uhkasi välillä käydä pitkäksi. Oma ominaispiirteensä liittyy Brykin haluun valmistella hanke vain yhtiön omassa piirissä, edes yhtiön omistajille ei kerrottu ennen kuin periaatepäätös oli tehtävä. Tähän liittyi myös outokumpulaisten toinen pelko: valtion rauta- ja teräs-yhtiö Rautaruukki olisi äkkiä katsoen ollut sopivampi ruostumattoman teräksen tekijä. Se, että asiasta tehtiin valtionyhtiöiden kanssa millintarkka työnjako, kuvaa hyvin valtionyhtiöitä toistensa kilpailijana. Mielenkiintoista on nyt miettiä, minkälainen Outokumpu olisi nyt, jos jaloteräksiset tekisi Rautaruukki.

PORIIN VAI POHJOISEEN?

Kirjan toista teemaa Särkikoski kutsuu Brykiä lainaten poliittiseksi metallurgiaksi.

Tässä kyse on yrityksen päätöksenteosta, joka yritettiin pitää sisäisenä, mutta joka valtionyhtiön kyseessä ollen muuttui julkiseksi. *Outo malmi – Jalo teräs* on tehty tältä osin perinteisten yrityshistorioiden tapaan yrityksen näkökulmasta. Sana poliittinen saa merkityksen, joka tarkoittaa vain yhtiön ulkopuolella syntyntä toimintaa, vaikka yhtiön sisäinen tavoite sijoittaa jaloterästuotanto Poriin oli aivan samalla tavalla poliittinen. Outokumpu oli saanut vuosikymmeniä olla Mäkisen ja Brykin johdossa valtiovaltiossa, tehdä asioita niin kuin haluaa, kun rahaa riitti myös omistajille. Silti on aika vaikea uskoa, että yhtiö olisi todella jättänyt näkemättä 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun kehitysaluepoliittiset painotukset ja uskonut, että Poriin tehtävä suurinvestointi olisi varmasti mennyt läpihuutojuttuna. Eiköhän tähän ole jotenkin varauduttu, mutta kuten kirjassa todetaan, terästeollisuuteen liittyviä asioita ei kirjattu edes johtokunnan pöytäkirjoihin. Näin ei varmaankaan tehty poliittikkoihin vaikuttamisen suunnittelusakaan ja siksi poliitikkojen ja kansalaisten reaktio näyttää yllätykseltä.

1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa kehitysaluepolitiikalla oli suurempi merkitys kuin koskaan sitä ennen tai sen jälkeen, poliittista tahtotilaa vahvistivat asemistaan myös asian arkkitehdit Ahti Karjalainen ja Urho Kekkosen. Särkikoski toki viittaa Kekkosen aluepolitiikan perusjulistukseen *Onko maallamme malttia vaurastua* (1952) ja kehitysaluepolitiikan syntyyn, mutta silti asioiden yhteydet eivät kunnolla käy ilmi ja jäävät hajanaiseksi. Särkikoski ottaa esille kannanottoja Kemi-Tornion alueen näkökulmasta, myös mikrohistorian kaltaisia kirjoituksia ja kannanottoja, mutta silti terästehdas-kysymys näyttäytyy erillisenä tapahtumana, jota se tiukasti yhtiön kannalta katsottuna olikin. Kamppailu Tornion terästehtaasta oli kuitenkin hyvin harjoiteltu prosessi, kuten keskeisten toimijoiden operaatiosta voisi nähdäkin. Samankaltaisilla asioilla oli

otettu kantaa jo 1940–1950-lukujen vaihteissa Otanmäen kaivoksen perustamiseen, päävastustajana oli Outokummun Eero Mäkinen. Seuraavaksi ennen näkemättömän laajan tuen taas sai Otanmäki Oy:n Raahen rautatehtaan rakentamislaki 1950-luvun lopulla eikä Rautaruukiksi muuttuneen hankkeen sijoituksessa Raahen ollut juuri muita erimielisiä kuin Outokummun pääjohtaja, joka olisi halunnut sen oman tehtaansa vievään Kokkolaan. Rautaruukin Hämeenlinnan tehtaassa pohjoisten naisille ja miehille vuorostaan tuli tappio. Kehitysaluepolitiikan kokonaisuuden jäämistä kirjoittajan ajatuksissa taustalle kuvaa ehkä se, että Otanmäen tapauksessa Kainuusta tulee Lappia, samoin koko Pohjois-Suomesta Kekkosen pamfletista kirjoitettaessa.

Kun tehdas sitten lopulta sai rahansa, rikas Outokumpu oli köyhtynyt, tehdas suurentunut ja sen rahoitus perustui lopulta lakiin, siis eduskunnan poliittiseen päätökseen. Mielenkiintoista olisi ollut myös lukea ketkä Tornioon siirrettyä hanketta nyt vastustivat. Vuosikymmen aiemmin Raahen rautatehdasta vastaan oli ollut joukko valtionyhtiöiden laajentamista vastustavia etelän maalaisliittolaisia ja oikeistolaisia, mutta vasemmisto oli ryhminä puolesta. Kun katsoo Markku Kuisman Outokummun historiasta, käy ilmi että ainakaan Mauno Koivisto ei tehtaaseen olisi markkoja halunnut sijoittaa. Särkikoski selkeästi lähteisiinsä perustuen myöntää, että ratkaisu oli oikea verrattuna Porin vaihtoehtoon.

KELTANOKAN KAAPPAUS

Teoksen loppuosa keskittyy suureen kaappaukseen, jossa nopea keltanokka kellisti hitaat vanhat sankarit. Tämän teeman kuvauksessa Särkikoski on yhtä huolellinen kuin tekniikan esittelyssä. Ruotsalaisen ja brittiläisen terästeollisuuden liittoutuminen ensin keskenään ja seuraavassa vaiheessa

Outokummun terästeollisuuden kanssa on teoksessa kuvattu selkeästi, vaikkei prosessi tainnutkaan olla aivan suoraviivainen. Pääasiallisina lähteinä ovat tässä outokumpulaisten haastattelut, jotka lähteenä ovat hieman ongelmallisia. Tällä kertaa ei kuitenkaan pidä merkittävästi epäillä ajan ja myöhempien tapahtumien vaikutusta ihmisen muistoihin, onhan ajallinen etäisyys tässä hyvin lyhyt. Laajemman kuvan saamiseksi olisi tietysti voinut harkita ottaa laajemmin mukaan valtauksen kohteiden käsitystä yhdistymisprosessista ja sen jälkeisestä Outokummun suunnanmuutoksesta omistustaan vähentävästä osakkaasta enemmistön ostajaksi. Olisi ihme, jos kenellekään ei olisi jäänyt erilaisia käsityksiä kuinka kaikki tapahtui ja mitkä asiat vaikuttivat lopputulokseen.

Jos tätä vaihetta katsoo Outokummun historiasta, muistuttaa se kupariyhtiön alkuvaiheista. Maailmanlaajuisesti merkittäväksi jaloteräksen valmistajaksi tullakseen Outokummun oli toimittava Eero Mäkisen hengessä. Nyt ei enää oltu valtauksen kohteena vaan valtaajia, mutta tavoite oli kuitenkin samankaltainen: pitää yrityksen ohjokset suomalaisissa käsissä. Kuinka kauan tämä sitten lopulta onnistuu, jos yrityksen omistus siirtyy muualle kuin Suomeen, onkin sitten varmaankin eri historiaa. Myös Kuisma kehottaa vuoteen 1985 päättyvän 75-vuotishistorian viimeisinä sanoina outokumpulaisia tutkimaan historiaansa osatakseen toimia muuttuneessa maailmassa.

JÄLKIKIRJOITUS

Juuri kun sain edellä olevan tekstin valmiiksi, Outokummun vuosikertomus julkistettiin. Toimitusjohtaja Juha Rantanen, muuten ensimmäinen ei-insinööri yhtiön johdossa, vakuuttaa Helsingin Sanomien talousosastossa, että valittu ruostumaton tie on oikea. Maailman kuparin ja nikkelin tuottajat tekevät tulosta, Outokumpu tekee vuonna 2005

yli 350 miljoonaa euroa tappiota ja maksaa paljon nikkelistä, jonka piti olla toinen omavaraisen tuotannon kivijalka. Sijoittajat uskovat silti Rantaseen ja kurssi nousee. Analyysin tekijä arvioi, että pian joku keksii yhdistää nyt vain terästä tuottavat Rautaruukin ja Outokummun. Sitten taitaisi olla taas uuden historian aika.

Osmo Palonen opiskelee pääaineenaan Suomen historiaa Tampereen yliopiston Historiatieteen laitoksella. Hän on tehnyt proseminarityönsä Raahan rautatehtaan perustamiseen liittyneestä poliittisesta keskustelusta. Palonen työskentelee Mikkelin Ammattikorkeakoulussa sähköisen arkistoinnin toimintojen projektipäällikkönä ja hänellä on takanaan ura journalistina ja graafisen teollisuuden it- ja automaatioalalla.

WÄRTSILÄ® is a registered trademark.

**Energy,
Excellence and
Excitement**

www.wartsila.com

WÄRTSILÄ